

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ ДИЗАЙН

Саша Симеонова Лозанова

***ИЗКУСТВОТО В ДИЗАЙНА
(Европейска архитектура,
интериорна среда и изделия на
дизайна 1830 – 2000г.)***

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на научната степен
„доктор на науките”
в професионално направление 8.2. Изобразително изкуство, научна
специалност „Изкуствознание и изобразителни изкуства”

СОФИЯ, 2015

Нов български университет
Департамент „Дизайн”
Саша Симеонова Лозанова

ИЗКУСТВОТО В ДИЗАЙНА
(Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна 1830 –
2000 г.)

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд
за присъждане на научна степен „доктор на науките”

Рецензенти:
проф. Валентин Ангелов, д. н.
проф. Свилен Стефанов, д. н.
доц. д-р Борис Сергинов

София, 2015

Дисертационният труд е представен по време на пред защита на разширен научен съвет при департамент „Дизайн” на 20. 01. 2015 г.

Данни за дисертационния труд:

Брой на страниците - 389, от които 309 основен текст (увод, изложение, заключение, цитирани източници – 92, библиография - 76) и приложение – списък и илюстрации: 474 броя.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на.....2015 г. от.....ч. в зала.....НБУ, София, ул. „Монтевидео” № 21. Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в същата сграда в стая №..... корпус.....

Увод

Как се аргументира изборът на подобно заглавие като тематично-съдържателен обхват на представения научен текст? Най-често, в специализираните издания, посветени на архитектурата, интериорната среда и изделията на дизайна, свързани с нея, всяка от тези области се разглежда и анализира отделно, независимо от региона, страната, школите, направленията, авторите, които са застъпени. Понякога – по-рядко, отделни изследвания разглеждат две от заявените тук области: напр. архитектура и интериорна среда, или пък: интериор и изделия на дизайна. Следователно, едва ли е нужно да убеждаваме който и да е специалист, проучващ дадените предметни области в правомерността от такова обединяване: архитектура – интериор – изделия на дизайна. Макар и по-широко като обхват и проблематика от обичайното, то ги представя „en bloc”, като единство на еволюцията на творческите търсения, резултати и постижения в избраните исторически рамки. В подобен текст основен проблем пред изследователя е начинът на организиране в системна цялост на твърде обширния фактологически материал и намиране на „вектор”, концептуална основа на проучването – в случая: проследяването на творческото развитие – процесите в трите посочени области, тяхното балансирано – в дадените хронологически и предметно-художествени области, представяне, анализ и оценка.

Изборът на времето – след 1830 г. като начало на изследването не е случаен. В историята на европейската архитектура и изкуство годината е приблизителният момент, когато творческите импулси на късния класицизъм – ампира в познатия му дотогава вид и облик, се изчерпват. Техните пластически и стилово-художествени модификации ще съществуват и впоследствие – през XIX и XX в. Същевременно, генералните художествени тенденции в архитектурата, интериорната среда и предметното творчество, свързани с тях, намират и „апробират” в рамките на много десетилетия отук насетне (след 1830 г.) други естетически, стилово-художествени и образни възплащания на създаването от поколения архитекти, декоратори, художници, дизайнери.

В научната литература, свързана с подобна проблематика, периодът между 1830 – 2000 г., заемащ близо два века, е обект на разглеждане и анализ от различни като квалификация и насоченост към историята, теорията, естетиката или практиката, автори. Що се касае до правомерността на избора на региона на представения материал (Европа), той се аргументира така, както би бил естествен и подходящ, при друг изследовател (засягащ друг културен регион, време, място) интересът към сродна тематика: художествени процеси и творчески резултати, териториален и времеви обхват, еволюция на разглежданите предметни области и пр.

И така, обект на изследването е развитието на европейската архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна в дадените хронологически рамки. Това

развитие, жизнеспособно в обхвата на такъв продължителен исторически период отразява водещи естетически концепции, пластически тенденции и стилове, белязали образците на редица автори от европейските страни – практики и/или теоретици, критици, популяризатори на творческото си кредо, ориентации и възгледи. Съдържанието на главите в текста подсказва, че в него не се засягат отделни (сами по себе си немаловажни) в европейския регионален и национален контекст линии, като напр. народната архитектура и предметна среда, обликът и характеристиката им в отделни, „периферни” (спрямо по-големите европейски градове), области. Последните, напр. на Балканите (част от тях – до към края на XIX – началото на XX в. под владичеството или влиянието на Османската империя) са своеобразен ретлансатор на стилово-художествените импулси и влияния от Западна и Централна Европа. Различната характеристика, историческият, етническият и културният контекст на тези региони (напр. България, Македония, Сърбия и пр.) изисква отделно проучване.

Предмет на изследването е стилово-художествената еволюция на европейската архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна, проследена чрез характерни, типични образци на епохата, принадлежащи към водещите в периода национални и /или общоевропейски школи, направления, автори. Интересува ни как се формират новите творчески тенденции, заемащи мястото на предишните, какви са визуално-пластическите им форми на проявление в отделните, водещи в тази насока европейски страни, в общия регионален и национален културен контекст, в творчеството на изявените автори от различни художествени поколения, школи, ориентация. Основната гледна точка тук е на историка – изкуствовед, осъществяващ хроника – летопис на еволюцията на изкуството на епохата, на етапите и на основните художествени направления като функция на обществено-икономическите промени, на техническото и технологичното развитие, на общите процеси на модернизация в еволюцията на социалния и културен живот в Европа през последните два века.

Основната цел на труда е да се очертаят и акцентират творческите постижения в избраните материално-предметни области, да се разкрие богатството и многообразието на архитектурата, интериора и изделията в него, открояващи възможностите, енергията и амбицията на представителите на не едно поколение да осъществяват „проекти – програми”, стимулиращи процеса на обновяване – „смяна” на облика на архитектурата и предметната ѝ среда. Творчеството им е синхронно или изпреварващо времето си с евристичния си, иновационен характер в контекста на социално-икономическата и културната „конюнктура” в дадената европейска страна, конкретни условия – среда, унаследени традиции, чужди влияния и пр. фактори.

Така формулирани, предметът и основната цел на труда предполагат да се очертае общата картина на европейската архитектура, интериор и изделия, да се открият както интернационалните – в избрания етап, стилово-пластически белези, така и различията в художествената мозайка на създаденото от множество автори, продукт на разнородни

практики, въздействия, културна среда, народопсихология, личностни особености. Това очертава тематичния обхват – задачите на изследването, застъпените и тълкуваните естетически, стилови закономерности, прояви, резултати, постижения.

Широтата и фактологичното богатство на тематиката и разгръщането ѝ не предполагат подробен и детайлен анализ на отделни проблеми (съществени и важни сами по себе си), тълкуващи материала от различни теоретични и творческо-психологически гледни точки. Всеки един от тях е (или може да бъде) предмет на отделно изследване, анализ и оценка. В този смисъл в текста доминира историческото, а не теоретичното начало, погледът и преценката на историка на изкуството, стремящ се по принцип към обективност и „дистанцираност“ от пристрастни мнения и необосновани критични оценки (вкл. и поради липсата на достатъчна историческа дистанция за немалка част от застъпения в изследването материал). Същевременно, самият дисциплинарен „профил“ на такъв хуманитарист, неговият личен background налагат неизбежно субективен отпечатък на всяко такова изследване, което е проекция на собствените му интереси, вкусове, предпочитания, на формиралата го школа и авторитети, които са му въздействали и „моделирали“ професионално. Ето защо, друг изследовател – архитект, дизайнер, художник или изкуствовед, дори да проучва същия материал, в дадения обхват и историческа рамка, би използвал – вероятно, друг понятиен апарат, би поставил различни акценти, би открил други зависимости, би коментирал и анализирал различни автори и би подкрепил тезите си с други примери.

Структурата – композицията на текста, организирането на застъпената проблематика (архитектура, интериор и изделия на дизайна) следва логиката на авторския подход: от общото към частното, от културния контекст на дадения исторически етап (своеобразна „рамка“ на художествената атмосфера на времето), към конкретиката на материалните обекти, които са негова функция и – заедно с това, правдива „илюстрация“.

Възможно, читателят, изкушен в тази тематична област, би търсил отговори на отделни въпроси, тук не застъпени, или не разгърнати, би очаквал по-подробен анализ, там, където той липсва. Осъзнаваме определени непълноти на текста: в представените страни, школи, автори, в засегнатите проблеми от естетически и теоретичен характер. Но коментираната и тълкувана в него информация е така широка и многообразна, че – по наша преценка, по-натоварен съдържателно текст не би помогнал, а по-скоро би затруднил пълноценното му възприемане и осмисляне.

Водещ метод на проучването е историческият, включващ сравнителен и съпоставителен ракурс: преглед, анализ, интерпретация – тълкуване. Това предполага хронологическа последователност и поетапно следване на представеното творческо развитие. Тезите, основани на естетиката, теорията и художествената критика, формулирани в засегнатите материални области (представляващи обекта на

изследването), допълват и обогатяват доминиращото историческо начало, придават му нужната проблематизираност, диалогичност, „полифония”. Това се допълва от приведените мнения, възгледи, гледни точки и оценки на самите участници и заинтересовани наблюдатели в представеното творчество: критици, теоретици, художници, архитекти, дизайнери от поколенията, изживявали се след 1830 г.

Проучването синтезира няколко линии – информативна, аналитична, оценъчна. Най-същественят акцент е открояването на художественото начало, на пластическата и образна страна на разглежданите обекти на архитектурата и изкуството – дизайна, възприемането и интерпретирането им като интегрална част от общата картина на изкуството в дадените исторически етапи. В задачите на изследването (открояването на характера и историческото развитие на няколко взаимосвързани предметно-художествени области, представени чрез конкретни образци) важно място се отделя първо (1.): на разкриването на закономерните процеси на непрекъснатата историческа еволюция (динамика) и второ (2.): на новаторския, евристичен, прогностичен характер на творчеството на едни от най-талантливите представители на „гилдиите” на европейските архитекти, дизайнери и художници от последните два века.

Своеобразен „текст в текста”, илюстрациите онагледяват засегнатите в изследването общо-художествени тенденции и индивидуални приноси, аргументират застъпените тези, открояват творческото многообразие, съзвучно на обществения живот – поле на взаимодействие, сблъсък и смяна – поетапно обновяване на различни гледни точки, подходи, позиции, практики.

Основни понятия (ключови думи) в проучването са понятията стил, дизайн изделия, европейска архитектура, интериорна среда. Стил е най-често употребяваната категория в изкуствоведческите изследвания, където се разбира най-широко. В тях се говори за стил на даден автор, за отделен национален – регионален стил (художествено движение, направление), за стил на времето (на епохата) и пр. В изследването конкретният съдържателен контекст ясно откроява кое от значенията на това понятие се използва.

По отношение на съдържанието на понятието дизайн и неговите производни (напр. изделия на дизайна, активно присъстващи в застъпените в текста исторически етапи) се влагат две основни значения. Първо (1.) – под дизайн се разбира предметната цялост, формообразуването, общият материален характер и вид на даден обект: сграда, предметна среда – пространство, конкретно изделие. Второ (2.) – под дизайн и производните на думата термини се имат предвид самите предмети, създадени през разглеждания период. Разбира се, едва ли е възможно да се установи, в колко на брой образци е било създадено и разпространено отделното, цитирано тук изделие. То може да е уникат (в текста има такива примери, макар и сравнително малко), да е разпространено в 10, 50 или 500 екземпляра, или в многократно по-голям тираж.

Основание за използването на този термин ни дава самият подход (преимуществено изкуствоведски), тъй като се интересуваме най-вече от пластическата образност – стилистиката на разглежданите материални обекти, т.е. от онези белези, които позволяват възприемането и оценяването им като артефакти, като творби на изкуството, на художественото творчество, разбирано в най-широк смисъл.

Изследването се вписва в една от десетилетия заявена линия в историята и теорията на българското изкуствознание, чиито представители с различен дисциплинарен „профил” и насоченост разглеждат проблемите на съвременната европейска архитектура, интериорна среда, изкуство, дизайн творчество. В подобни монографии, посветени на европейската архитектура, интериорна среда и дизайн-продукция (XIX – XX в.) се съдържа ценна по характера си информация, анализ и оценка, засягащи много от застъпените тук проблеми. С характера и насочеността си, с избора на представения материал, с композицията и структурата на текста, проучването допълва и продължава тази заявена изследователска линия в съвременната българска историография. Както и предишните публикации, то цели да разшири и обогати знанията, отразени в тях, да въведе в научен оборот нова информация, да предложи различни ракурси и гл. точки, да стимулира интереса на идващите поколения автори към застъпената проблематика като цяло. Тя има непосредствено отношение както към европейското художествено наследство и съвременност, така и към собствените ни търсения и постижения в аналогичната сфера, които са част от материалното наследство и културното многообразие на континента.

Глава 1. (Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна 1830 – 1890 г.) обхваща материала от времето на европейската еkleктика и историзма. Във въведението се резюмират естетическите и художествените белези на периода, свързани със заимстването и творческото или нетворческото използване на художествените стилове от миналото. Обръща се внимание на романтизма и проявите му в художествената сфера, на връзката му с характерните за това време естетически и художествени идеи. Техен израз са възгледите на едни от най-ярките творци от епохата, извяващи се в Англия, Франция, Русия, Германия и др. европейски страни.

Следващата част отразява развитието на обществената архитектура от същия период чрез примери на редица представителни сгради, разгледани в последователност от гледна точка на особеностите на екстериора, и като решение и художествен облик на интериора. Анализирани са църквата Св. Мария Магдалена и Триумфалната арка в Париж, Театърът „Политеама” в Палермо (Италия), Уестминстърския дворец – Парламента и сградата на Гарата „Сейнт Панкрас” в Лондон, Парламента в Будапеща. Разглеждат се и други архитектурни образци на неостиловете: Гранд Опера в Париж, Операта и синагогата на ул. „Дохани” и т. нар. Западна гара в Будапеща, Павилионът в парка „Ретиро”, Гарата „Аточа”, сградата на „Меркадо де Сан Мигел” в Мадрид и пр.

Примери на интериорния облик от времето на еkleктиката и историзма са: църквата Св. Мария Магдалена и Операта в Париж, Парламентът, Операта и Синагогата на ул. „Дохани” в Будапеща. Като образци на интериори на „индустриалната” (понятието е условно) европейска архитектура са разгледани : Кристал Палас в Лондон, Ресторант „Мечка” на ул. „Желябов” в Москва, Гарата „Аточа” в Мадрид и др.

Трета част на Глава 1. е посветена на облика на екстериора и интериора в жилищната архитектура (1830 – 1890). Образно-стилистическият регистър на включените сгради отразяват: т. нар. Елагин дворец в Санкт Петербург, Къщата на З. Г. Морозова на ул. „Спиридоновка” и на А. А. Морозов на ул. „Воздвиженка” в Москва, неоренесансният образец на ул. „Panepistimiou” в Атина, Замъците „Нойшванщайн” и „Линдерхоф” в Бавария (Германия), Брайтънския павилион на арх. Джон Наш в Англия.

Обликът на жилищния интериор от епохата се интерпретира на основата на съхранени картини, рисунки и фотографии на типични, представителни архитектурни образци от Франция, Германия, Русия, Англия, Италия.

Последната част на Глава 1. съдържа информация за характера и художествените качества на създаваните през периода изделия от дърво, тъкан, метал, керамика и порцелан, стъкло в отделните европейски страни. Стремешът е да се покаже и открие продукцията, включваща автори от Англия, Русия, Австро-Унгария, Франция, Германия, Италия. Образците разкриват типичните за XIX в. стилово-художествени тенденции: неокласицизъм, неоготика, неоренесанс, неорококо, ориентализъм, Движението „Изкуства и занаяти”, японизъм. Разнородният им облик като стилистика и художествено ниво на изпълнение представя най-общо картината на това производство в Европа, основано и на регионални, национални традиции, школи, авторски търсения и резултати.

В заключението на Глава 1. се изтъква, че в европейската архитектура, интериорна среда и свързаните с нея изделия на декоративно-приложното изкуство и дизайна, времето на еkleктиката и историзма заема важно място, удовлетворява насъщни утилитарни и художествени потребности на все по-разрастващия се кръг от потребители. Несъмнен е процесът на общо усъвършенстване в технико-технологичен и естетически план, независимо от създаването на много сгради и предметни образци, които не се отличават с високи художествени качества. Същата епоха подготвя стилово-пластическата еволюция на разглеждания материал в следващите десетилетия, развитието на професионалните умения на идващите нови поколения архитекти, художници, декоратори, майстори. Не е случайно, че еkleктиката не престава да съществува в края на XIX в. , а продължава хода си и по-късно, в първите десетилетия на XX в., вкл. във форми и пластически облик, познати от предишния период.

В Глава 2. се разглежда творчеството в европейската архитектура, интериорна среда и изделията на дизайна между 1890 – 1914 г. Отбелязват се причините за смяната на стилово-художествената „парадигма” в новия исторически период, характерът и обликът на формиращите се в този контекст регионални и национални движения и разновидности: артново, югендстил, сецесион, либерти и др. Подчертава се значението на символизма и неоромантизма в общоевропейски естетически план и приносът на авторите от различни страни, изявяващи се в широкия спектър на архитектурата и изкуствата. Те определят новата художествена образност като органичен израз на промените в културната среда и атмосфера на времето: края на XIX – началото на XX в.

По-нататък се анализират екстериорите на отделни типични за епохата обществени здания. Очертават се белезите на общото и различното между тях, свързано с регионални, национални и индивидуално творчески традиции и практика. Посочва се тягата на архитектите към използване на нови материали, към нови пластически и декоративни черти, индивидуализация и естетизъм. Анализира се творчеството на Х. Гимар – Франция, на представителите на Виенския сецесион: Й. М. Олбрих, О. Вагнер., на А. Гауди, работил в Барселона, на известни архитекти от Германия, Англия – Ч. Р. Макинтош, Финландия – Елиел Сааринен, Русия – Фьодор Шехтел и др. Тяхната новаторска архитектура открива насоки в тепърва формиращите се художествени традиции на XX в.

Общественият интериор се интерпретира на основата на образци на Л. Мажорел – Франция, на Stadtbahn Hofpavilion, Karlsplatz station и Steinhof Church Св. Леополд на О. Вагнер, Й. М. Олбрих и др. автори във Виена. Представени са интериори, изпълнени от Й. Хофман, А. Лоос и Ч. Р. Макинтош, класически образци на творчеството им, повлияло активно върху създаденото от съвременниците им и следвано десетилетия по-късно.

Жилищният интериор от епохата отразява френския вариант на артново, осъществен от Х. Гимар, примери от Испания – А. Гауди, от Италия, от Германия, от Англия, от България (арх. Н. Лазарев). Северният архитектурен „национал-романтизъм” онагледяват жилищните сгради на Елиел Сааринен, на Ф. Шехтел в Москва.

Разгледани са класически образци на жилищни интериори, създадени от А. Шарпантие във Франция, от белгийците В. Орта и А. ван де Велде, от Ч. Р. Макинтош в Шотландия.

Мощните импулси на новите художествени движения и на актуалната стилистика на времето влияят на европейските автори далеч извън градовете и школите, където се формират. Качествени в художествено-естетически план архитектурни образци се създават и в места, отдалечени от Париж, Виена, Брюксел, Мюнхен. В този контекст органично се вписват интериорни образци на архитекти от България (П. Момчилов).

Творчеството в областта на създаваните европейски изделия от периода е многообразно. В последния раздел на Глава 2. се интерпретират творби на автори от Франция, Белгия, Италия, Австро-Унгария, Германия, Холандия, Англия, Норвегия, Русия, Полша, Швеция, Дания. Показаните образци са различни като функции, материал и техника, художествена изразност, авторско своеобразие. Те са изпълнени в „ретростилистика”, хармонично съчетават традиционни и съвременни белези или са „обърнати” към естетиката, която след Първата световна война драстично „премоделира” облика на архитектурата, интериорната среда и продукцията на дизайна в Европа.

В края на Глава 2. се отбелязва, че епохата на модерна е важен етап в европейската история на архитектурата и изкуството. Плеяда талантливи архитекти, художници и дизайнери се изявяват в отделните страни, трасирайки пътищата на бъдещото художествено развитие. Регионалните и националните стилово-пластически проявления на тази епоха са мост между изкуството на XIX в. – историзма и еkleктиката, и новите явления, които ще се развиват по-нататък. Творческият принос на авторите от времето на модерна се откроява в наследството, оставено ни от тях. Те съумяват да пренесат и развият художествените достижения на XIX в. в новата историческа реалност и да изразят творческия си потенциал – идеи, които ще въздействат на бъдещите завоевания в разглежданите области.

Глава 3. (Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна 1914 – 1930 г.) резюмира икономическите, социалните и духовните катаклизми, предизвикани на континента от Първата световна война и появата на историческата сцена на нови творчески поколения, общности, индивидуалности. Те изповядват идеи, ми­роглед и ценности, налагащи генерална смяна на предишните художествени традиции и практика. Новият период преминава под знака на зараждащия се модернизъм (съвременното движение) и проявите на архитекти, дизайнери, художници, обединени от енергията и порива на формирация се авангард. Засегнати са актуалните художествени движения: кубизъм, футуризм, експресионизъм, конструктивизъм, супрематизъм и пр. и центровете на разпространението им (Италия, Франция, Русия, Германия, Холандия, Чехия). Отбелязва се приносът на редица автори: П. Пикасо, У. Бочони, К. Кара, Д. Бала, Д. Северини, М. Ларионов, Н. Гончарова, В. Кандински, П. Клее, Р. Делоне, В. Татлин, А. Родченко, В. Степанова, Л. Попова, К. Малевич, Ел Лисицки, на представителите на холандското движение „Де Стил” и пр. Определя се естетическото и художественото кредо на професионалните общности, към които принадлежат, тясната им връзка и принадлежност към конкретните условия – националния културен контекст. Всички те търсят нов, нетрадиционен език – изразни средства, нови способности за предметното му въплащаване (технически, технологически, конструктивни, пластически, композиционни, колористични), ново обществено приложение – среда и потребители.

В следващата част – екстериора на обществената архитектура са включени примери на проекти и рисунки на италианеца футурист А. Сант Елиа, на сгради на немските експресионисти Х. Пьолциг, Б. Таут, Е. Менделсон, на архитектурния комплекс, създаден от В. Гропиус за Школата Баухаус в Десау, на Макета на Паметника на III Интернационал на В. Татлин, на проекти на Ел Лисицки. Резюмирани са общите белези на творчеството на това поколение автори (включващо образци на К. Мелников, проектите на И. Леонидов, Я. Й. Питер Ауд и др.): своеобразна поетизация на простите, ясни геометрични форми, изявено техницистическо начало, стремеж към обслужване на най-широки обществени потребности.

Архитектурното новаторство на представителите на модернизма се изявява еднакво пълноценно и в екстериорите, и в интериорите на създаваните обществени сгради. Подобни примери са образци (сега съхранени или не) на Х. Пьолциг, Е. Менделсон, В. Гропиус, М. ван дер Рое, Льо Корбюзие, А. Родченко, О. Пере, В. Дусбург, Х. Арп и С. Таубер. Подчертани са художествено-естетическите качества на отделните интериори, новата пластическа образност, която те разкриват, разгърнала се широко в следващите десетилетия в общоевропейски мащаб.

В жилищната архитектура (екстериор) творческите търсения на представителите на авангарда включват образци на т. нар. „чешки кубизъм“: Й. Чокол, Й. Гокар, П. Янак и др., на В. Гропиус и Е. Менделсон, на Льо Корбюзие, К. Мелников, А. Бунин, Г. Ритвелд, А. Лоос. Те изразяват стремеж към активно, нетрадиционно за жилищните сгради използване на стъклото, железобетона, метала, оригинално съчетавани – в пластическа и композиционна хармония или контрастно противопоставяни

Примерите онагледяват интериори, създадени от В. Гропиус, М. ван дер Рое, Льо Корбюзие, К. Мелников, Тео ван Дусбург, С. И. Чермаев. Те впечатляват с „прогностичната“ дарба на архитектите, визуализирали идеалите си за здания, чийто белези се развиват и разгръщат активно и сетне, през целия XX в.

В края на Глава 3., посветена на изделията на дизайна, се интерпретират постиженията на редица автори от Германия, Русия, Холандия, Франция, Дания, Италия и др. Споменати са характерни за продукцията от епохата оригинални стилово-художествени тенденции. Отбелязват се новаторските идеи и практики в дизайн-проектирането и формотворчеството, предшестващи тенденции в тази област (напр. при мебелите), които ще се развият в Европа едва във втората половина на XX в.

В заключението на Глава 3. се подчертава, че идеите и практиката на архитектите, дизайнерите и художниците на „модерното движение“ имат фундаментално място и значение в развитието на съвременната материална култура в Европа и в по-широк международен план. Те определят в голяма степен променящия се облик на архитектурата и предметната среда, стимулирани от тях за десетилетия напред.

Счита се, че ако през епохата на еkleктиката и артново творческите усилия на архитекти, дизайнери и художници са насочени повече към оформянето на „надстроечната“ част на живота и „цветовете ѝ“, то представителите на „модерното движение“ се интересуват в много по-голяма степен от „корените“ на живота – „от оптимално жизнено пространство, от въздух, светлина и слънце, от удобна и рационална планировка, от ергономично оборудване, физическа и психическа хигиена“ [Миронова, Л., 40, с. 244.]. И това е малка част от мащабния принос на „съвременното движение“, следвано, творчески претворявано и в наши дни.

Глава 4. (Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна 1920 – 1940 г.) е посветена на артдеко – наследник и продължител на предишните стилове и художествени тенденции, даващ нов израз на обществените промени, атмосфера и настроения в Европа в периода между двете световни войни. Във въвеждащата част се споменават събития, свързани с формирането на артдеко (напр. Парижкото изложение (Exposition des arts decoratifs et industriels modernes) от 1925 г. и в частност, на изявите на френските архитекти, дизайнери и художници в него.

Определят се различните като стилистика и образност, тенденции в проявите на новия стил, връзката им с едни или други художествени явления и творци, повлияли активно върху отделните области на художествения живот: литература, кино, музика, мода и пр. Подчертава се новият обществен статус на жената-творец, ролята на сценичните изкуства и по-конкретно, на руската балетна труппа на С. Дягилев и пр. актуални за времето на артдеко фактори и събития.

На примери от екстериори на обществени сгради, създадени през 20те .- 30те години (Испания, Холандия, Франция, Белгия, Англия, Русия) се проследяват белезите на специфичната за артдеко стилистика и изявяването ѝ от архитектите, принадлежащи към различни национални традиции и школи.

Обликът на обществените интериори разкриват образци на П. Беренс, Ж. Е. Рулман, Н. Дюлгеров, на руски архитекти, на Е. Менделсон и С. Чермаев, на българите И. Васильов и Д. Цолов. Подчертава се майсторството на отделните автори в трактовката на определени материали, фактура, колорит, формиращи вътрешното пространство и постигащи ефектно визуално впечатление и въздействие: блясък, рефлексии, отражения и пр.

Екстериорът на жилищната архитектура се интерпретира на основата на образци от Франция, Белгия, Италия, Германия, Англия, България и др. Изтъкват се типичните за артдеко конструктивни, композиционно-пластически и декоративни черти, използвани от представителите на това направление в Европа.

Разнообразието в стилистиката на артдеко в интериора на жилището се разкрива с образци на П. Шаро, Ж. Дюнан, Е. Грей, П. Руо, А. Лоос, Н. Дюлгероу, М. Фаравели, О. Хил, Е. Менделсон, С. Чермаев и др., създали в отделните страни класически примери на вътрешно пространство – среда с елегантен облик, със специфично звучене на използваните ретростилистически белези и – или с елементи на стилистиката на художествения авангард: футуризм, кубизъм, абстрактно изкуство и пр.

В последната част на Глава 4. се разглежда продукцията, произвеждана от дърво, тъкан, метал, керамика и порцелан, стъкло. Анализирани образци са създавани в малки серии или тиражирани, предназначени за широк кръг от потребители. Представени са изяви творци от Франция, Италия, Англия, Австрия, Швеция, Русия, Германия, Унгария, България. Подчертава се разнообразието в използваните материали, в техниката, технологията на изработване, в създаването художествено въздействие. Изтъква се стремежът към специфична образност с черти на монументализъм, с активна цвятова звучност, с подчертан декоративизъм, с използване на характерно интерпретирани мотиви с флорален, животински и антропоморфен облик.

В заключението на Глава 4. се акцентира върху факта, че в архитектурата, интериорната среда и дизайна движението артдеко остава ярка диря. Развиващо се с активното влияние на други исторически и съвременни художествени стилове и тенденции, то формира своя характеристика, изразява определени социални и естетически ценности и потребности. И ако в първите десетилетия след Втората световна война художествените търсения на творците на артдеко отстъпват на „задан план”, то по-късно, към края на ХХ в. и понастоящем те се актуализират в изследванията на специалистите, в практиката на съвременните архитекти, дизайнери, художници. Това показва значимостта на приноса на авторите от същата епоха, непреходността на художествените идеи и резултати, свързани с него.

Последната, Глава 5. на дисертационния труд (Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайн 1945 – 2000 г.) е посветена на творчеството в разглежданите области, разгърнало се след Втората световна война. Посочват се икономическите, социалните, естетическите и пр. фактори и предпоставки за кардиналната смяна в художественото развитие, търсения и иновации в мащабите на следвоенна Европа. Споменава се разпространението на интернационалния стил в архитектурата и дизайна като продължение и по-широко приложение на идеите и практиката на модернизма. Изтъква се ролята на творчеството на скандинавските автори, осъществили значим артистичен „пробив” във и извън границите на своя регион. Определя се значението на т. нар. органична архитектура и дизайн, разгърнали се в отделни европейски страни. Отбелязва се връзката на протичащите процеси в посочените области с актуалните художествени явления на времето в живописата, скулптурата и пр. (поп арт, оп арт, хайтек, минимализъм и др.). Интерпретират се значенията на понятието постмодернизъм, използвано и като дефиниция (синоним) на културата на епохата, на

протичащите в нея процеси, и като характеристика на една от характерните стилово-пластически тенденции в архитектурата и предметната ѝ среда.

Творческата мозайка в екстериорите на обществените сгради се онагледява с примери на създаденото от М. ван дер Роє, П. Л. Нерви, Д. Понти, Льо Корбюзие, Х. Шарун, А. Аалто, А. ван Ейк, Р. Роджърс, Е. Пиано, А. Мендини, М. Бота, Б. Чуми в отделните европейски страни. Проследяват се типични за времето на създаването им общи стилово-художествени черти, както и индивидуално-творческият натюрел на всеки един от посочените автори.

Цялостният облик на обществената архитектура се оформя на основата на творческите решения на вътрешното ѝ пространство, среда. Анализират се интериори на значими обществени сгради в Италия, Франция, Германия, Австрия, Холандия, Гърция. Те представят съвременната естетика и артистични пристрастия: от пресъздадени със средствата на бетона и стоманата ретроспективни белези на традиционната култова архитектура, до хайтек., от пространствена експресия и изявено пластическо-скулптурно начало, до постмодернистична образност, нелишена от екстравагантност, провокативност и „препратки” към по-стари художествено-исторически образци.

В частта, посветена на екстериора на жилищната архитектура се отделя внимание на външния облик на сгради от Англия, Италия, Испания, Франция, Швейцария, Германия, Холандия. Те са дело на ярки съвременни архитекти: Д. Ласдън, Б. Спенс, А. Роси, Р. Бофил, М. Бота, А. Сиза Виери, П. Блом и др. Обликът на зданията разкрива творческото им кредо, афинитетът към удовлетворяване на частни, индивидуални потребности и/или на нуждите на широк социален кръг потребители на жилища с достъпни цени и среда, съответстваща на съвременните стандарти.

Показаните жилищни интериори са от различни европейски страни: Дания, Швеция, Италия, Англия, Германия, Швейцария, Испания, Франция. Те интерпретират разнородни тенденции: от „етностил” до хайтек, от интернационален стил – да поп арт, от минимализъм – до постмодернизъм и пр. Широко присъстващото еkleктическо начало (понятието не съдържа негативно значение) в интериорната среда и предметното ѝ оборудване позволява на обитателите на жилищата (хора от различни националности, поколения, ценностна система и вкусове) да създават „плюралистично” лично и семейно пространство. Подобна предметна среда разкрива и свободата в следването на едни или други актуални тенденции, налагани агресивно от модата, рекламата, медиите и пр. обществени фактори.

Стилистиката на изделията на дизайна, създавани през втората половина на XX в. се интерпретира в края на Глава 5. Споменават се технически и технологически новации, свързани с производството им, използването на нови материали и съчетаването им. Като стил и образност, продукцията се развива в руслото на общите художествени тенденции,

засягащи най-общо съвременното т. нар. изящно и декоративно-приложно изкуство. Анализират се творби на автори от Италия, Дания, Франция, Англия, Швеция, Испания, Германия, Швейцария, Португалия, Чехословакия (до 1989 г.). Както в предишните глави на текста са включени предмети с различен характер: функции, предназначение, творческа оригиналност, съчетание на утилитарното с художественото начало (напр. витраж).

В заключението на Глава 5. се изтъква, че в последния исторически период европейската архитектура, интериорната среда и изделията на дизайна изминават богат, наситен с художествени движения, търсения и индивидуални постижения, път. Традициите на миналото не се забравят, а се възпроизвеждат, смесвайки се с новото, което няколко поколения автори формират, развиват, популяризират. Множество фактори определят, моделират и въздействат върху пъстрата, противоречива картина на цялото: икономически, инженерно-строителни, технически и технологически., социални (вкл. управлението и организацията на процесите в посочените области), професионално-творчески, естетически и художествени., идеологически, идейни – ценности, светоглед и др. Нееднороден в отделните страни, многопосочен като вектори на движение и резултати е културният контекст – поле за изяви на архитекти, дизайнери, художници. Те създават материалната среда на човека, обслужвайки едни или други социални, общностни, групови и лични интереси. Това определя динамиката на протичащите процеси, смяната на различните ориентации, тенденции, моди., търсенето и експериментирането с нови образно-пластически, конструктивни, композиционни, колористични и пр. изразни средства.

В заключението на труда се формулират по-важните тези, свързани с проблематиката му, като се следва историческата хронология и логическата му структура.

Изследователите на европейската архитектура от времето на историзма и еkleктиката основателно посочват обективните противоречия, заложи в творчеството на инженерите и архитектите от тази епоха. Първите – усвояващи и прилагащи все по-нови материали и прогресивни технически и технологически методи на строителство и вторите – „обърнати” към заимстване и интерпретиране на по-старите исторически стилове. Коментират се причините, довели до подобен резултат, основаващи се на различни фактори. Сред тях са: разделеното в рамките на висшите училища обучение на бъдещите строителни инженери и архитекти., неугасващият пиетет към художествените традиции на миналото, създадо забележителни като художествено-пластически облик сгради, образци за творчество и в XIX в. , неравномерното развитие и еволюция на отделните области на знанието (отделните дисциплини) и пр. В общата естетическа ориентация към ретроспективни идеали, ценности (характерна за европейското изкуство от епохата като цяло), архитектурата и предметната ѝ среда се вписват органично, изявявайки всички нейни „плюсове” и „минуси”. Към минусите се отнасят механичното,

нетворческо прилагане на композиционните и структурните схеми на сградите, разминаването между функционалните изисквания – практическата употреба (обществена или частна - семейна) на отделното здание и архитектурно-пространствените форми за нейното осъществяване и въздействие и др. Но от гледна точка на художествено-пластическото начало, характерно за тази архитектура и съпътстващите я предметни образци (изделия), не може да не се отбележи качеството им, майсторството – често проявяващо се в изпълнението и декорацията им, което се дължи и на съхранените и наследени от миналото занаятчийско-професионални умения на строители, каменоделци, скулптори, декоратори, дизайнери. Тази художествено-пластическа линия в архитектурата и изделията от епохата ще се пренесе и в следващия период на развитието им – периода на модерна, независимо, че ще се трансформира в различна пластическа образност.

В още по-голяма степен това се отнася до характера и облика на т. нар. индустриална архитектура от времето на еkleктиката: архитектурата на библиотеките, гарите, панаирните палати, фабриките и пр. нови спрямо миналото по функциите си образци. Те открито изявяват облика на традиционните или новите за времето си материали и конструкции и ще имат дълъг живот и динамично развитие в Европа, особено от края на XIX – началото на XX в., активно участвайки във формирането на белезите на модернизма (функционализма, рационализма, конструктивизма и пр. новаторски направления), идващи на смяна на еkleктиката.

Интериорната среда на представителните обществени сгради от последния период често поразява с мащабите, пространството и парадния монументализъм, който носи, а в жилищата – с претрупаността и обилието на различни предмети и аксесоари. В тях нерядко отсъства органично претвореното художествено начало, вкус и култура, благодарение и на механичното им фабрично производство и тиражиране и на художествения упадък, наблюдаван в него. Същевременно, размахът и динамиката в развитието на индустрията, непрекъснатото ѝ, поэтапно „зареждане” с нови материали и технологии стимулира процеса на поевтиняването на продукцията, правейки я достъпна за постепенно разширяващ се социален потребителски кръг. Това пък, от своя страна спомага за постъпателното повишаване на стандартите на обитаваната среда, удовлетворяващи все повече и различни жизнени, битови нужди.

Модерният, следващият етап в стилово-художественото развитие на европейската архитектура, интериор и предметни образци може да се възприема и като завършек на епохата на историзма и еkleктиката, и като междинен период – преход, свързващ я с белезите на модернизма и съпътстващите го направления (стилове). Зараждащ се по същото време – в края на XIX – началото на XX в. последният „застъпва” времето и проявите на модерна, разгръщайки се и след него.

Връзката на конкретните прояви на модерна в отделните европейски страни (артнуво, сецесион, либерти и пр.) с предишните процеси и проявленията им в изследваните области се проявява в акцента върху художествено-пластическата „моделировка“ на облика на сградите (особено в жилищната архитектура) и предназначенията за тях изделия. Същевременно, архитектурата и предметите в края на XIX – началото на XX в., композиционно-пространствените им особености усвояват, интерпретират и изявяват и други исторически и регионални традиции, несвойствени (или не проявявани в подобна степен, мащаб и интензитет) в аналогичната материална област в епохата на еklektиката и историзма. Ако последната повтаря чертите на предишните средновековни и „дворцови“ стилове (готика, ренесанс, барок, класицизъм), то архитектите и дизайнерите на модерна адаптират за творческите си цели и белезите на народната, местната регионална архитектура и изделия, на тяхната композиционно-пластическа „разкрепостеност“, на живата им, органична връзка с околната среда, на съответствието на интериора и предметните му компоненти с конкретните им функции, предназначение и употреба. Творците на модерна са „обърнати“ и към използването на други художествени традиции и артефакти, принадлежащи към много по-стари, архаични култури, както и към новите – за това време, естетически движения и търсения: символизъм, национал-романтизъм, възприемани и разпространени в широк регионален и етнически контекст. Тези (или подобни) качества ще се проявяват и развиват и в архитектурата, интериора и изделията на артдеко, а и след тях, обновявайки поетапно изразния си, образен регистър.

Изследователите на архитектурата на модерна подчертават органичното съответствие на външния вид (композиция, пластически обеми и пр.) с организацията и вида на интериорното пространство и съпътстващите го изделия. В този смисъл архитектурата и интериорната среда на модерна възприемат, развиват и изразяват по новому както традициите на народната архитектура, вътрешно пространство, така и чертите на историческите европейски стилове от миналото.

Заслуга на архитектите, декораторите, дизайнерите и художниците от епохата на модерна е формирането и утвърждаването на съществените белези на органичната архитектура и дизайн, както и да разбираме тези понятия: като хармонизиране на връзката – взаимодействието на сградата с градския „ландшафт“, в който се „вписва“, като съответствие на облика ѝ (отвън и отвътре) с чертите на всичко, което е в интериора – от най-големия до най-малкия предмет, като стилово-пластическото им „моделиране“ и оформяне, особено характерно за архитектурата и изделията на артнуво във Франция, Белгия, Испания и др. страни (флоралното начало, специфичния „биоморфизъм“ и пр.).

Под понятията модернизъм, функционализъм, рационализъм, конструктивизъм в историята на архитектурата, дизайна и изкуството се разбират множеството направления, които в първите две – три десетилетия на XX в. открояват кардинално променящия се облик на сградите и предметната им среда. В тях образността се основава

на „незамаскираните“ строителни конструкции (обезпечаващи здравината и функционалното им използване), на тяхната собствена експресия и въздействие, на пълноценното – разбирано свършено по новому експлоатиране на формообразуващите и образно-естетическите качества на традиционните и съвременните материали: тухла, железобетон, метал, стъкло и пр. Подобни здания, интериорна среда и изделия развиват тенденциите, проявили се и в образците на модерна към композиционна и пространствена освободеност, към гъвкаво адаптиране към външните природни дадености. Същевременно, те отразяват напълно различни стилово-пластически белези: геометризъм, пуризм, техницизъм, липса на пластическо-декоративни мотиви и орнаменти, подчертано изявено рационално – интелектуално, а не толкова емоционално начало в облика им, придаващо им свършено нова, друга образност.

За разлика от повечето образци на модерна, архитектурно-пластическият „език“, изразните средства на модернизма (съвременното движение): използваните материали, конструкции, технологии на обработването им е най-често визуално опростен, ясен и лаконичен, „стерилен“. Фундаментът на подобна генерална смяна в характер и внушението на архитектурната среда, пространство и свързаните с него изделия е научно-техническият прогрес, духът и динамиката на новото време, ценности, идеали, вкусове, „отчуждаващи“ бита, психологията, нуждите и естетическите идеали на новите поколения потребители от жизнените условия, атмосферата и ритъма, материалната среда на XIX в. Драматичните социални катаклизми, чието проявление е Първата световна война, обхванала повечето европейски страни, са двигател и катализатор на подобни мащабни (като характер и разпространение) промени. Това се отнася и до ускорения процес на урбанизация – бурното нарастване на градовете, до нуждата, в сравнително кратки срокове от всеобщо, масово жилищно и обществено строителство, задоволяващо неотложните потребности на населението. Значима част от архитектурата и предметната среда преди и след Втората световна война в Европа са белязани от посочените тенденции, формирали за много десетилетия отгук насетне основните им стилово-пластически белези, облик и въздействие. Свързани тясно с непрекъснато модернизиращото се промишлено производство, с иновациите в областта на съвременните материали, техники и технологии, специфичните за модернизма черти и днес, в началото на XXI в. са съществен компонент на стилистиката на създаваната архитектура, среда и изделия.

Както бе отбелязано в текста (глава 4.) важна характеристика на стила артдеко е еkleктичното начало. От тази гледна точка той би могъл да се разглежда в контекста на развитието на еkleктичните тенденции в архитектурата, предметната среда и изкуството на XX в. Ако потърсим проявата му в същата област в много по-продължителен исторически ракурс ще установим, че еkleктиката постоянно съпътства еволюцията на творчеството и облика на създаваното, независимо от степента, в която се откроява в едни или други исторически епохи и от факта, че нерядко – поне привидно, напълно се заличава.

Образците на артдеко (архитектурата и изделията на дизайна) съдържат един важен, съществен елемент на еkleктиката (независимо, дали имаме предвид конкретните и стилово-пластически белези – каквито и да са те, или самия творчески метод, подход на осъществяващите я автори): имитативността (в понятието не влагаме оценъчен смисъл). Намираме я в материалната култура на XIX в., така както в периода на модерна, в периода на артдеко (както отбелязахме), а и сетне, във втората половина на XX – началото на XXI век, напр. в постмодернизма.

Във времето на историзма и еkleктиката на XIX в. имитативното начало е „програмно” заложено като съзнателна установка на авторите към използването на обширния визуално-пластически ресурс на интерпретираните по-стари стилове.

В периода на модерна белезите на имитативното начало се проявяват в по-широк творчески диапазон, с по-ярко изразени личностни, субективно-авторски интерпретации. Това се дължи и на новооткритите и по новому видяни, възприети, съпреживени и претворени от творците артефакти и пр. явления на материалното и културното наследство, станало достояние на Европа благодарение на резултатите от археологическите проучвания. Съхранили богатството на древни практики, бит и технологични умения, те носят митологични и религиозни реликти, наситена духовна „аура”, активно въздействаща семантика и символика.

Ако през XIX в. формите на еkleктиката в изследваните тук области са „обърнати” към европейските стилове от миналото, то в творчеството по времето на модерна имитативността загубва целостта си (като възприета, пренесена и отразена в материалните образци визуална даденост). Тук я откриваме по-скоро във фрагментацията на самата образност: напр. във флоралните извивки на декорацията на артнуво, напомнящи линиите на рококо орнаментиката.

Както отбелязахме, имитативността пронизва и стилистиката на образците на артдеко, служейки си с богат стилово-художествен регистър. Но и тук тя носи нова, друга характеристика, тъй като се импулсира не само от по-старите и съвременни на артдеко стилове и артефакти (в това число артнуво, модернизъм – съвременното движение), но и от най-дискусионните – на онзи исторически момент, художествено-пластически тенденции и явления: европейския авангард, продуциращ трескаво в първите две десетилетия на XX в. многобройните си „изми”. Нова образност на използваната в артдеко имитативност придава и широкото приложение на материали като метал, стъкло, мрамор и пр., обработени със средствата на най-съвременния тогава технически, технологически инструментариум.

В последния исторически период - след Втората световна война, архитектурата, интериорът и изделията, свързани с него преминават през различни стилово-пластически

етапи, отразяват разнородни естетически и художествени тенденции, интерпретират историческото наследство и съвременността в многообразни форми. Тяхната широта и богатство спрямо миналото нарастват не само поради количественото им натрупване във все по-голяма степен и във всеки следващ етап на развитие, но и поради навлизането и активното използване на все по-нови материали, техники и способности на обработката им. И както в миналото, пред производителите, пред архитектите, дизайнерите и художниците възникват нови проблеми и предизвикателства, на които се търсят и намират адекватни отговори и решения: безопасни, екологични материали и изделия, поевтиняване на производството на изделията при съхраняване на високите битови и естетически стандарти, създаване на достъпна, удобна, естетична и пригодена към разнородни социални, професионални, възрастови и пр. нужди, обществена и жилищна архитектурно-пространствена среда.

Вглеждането в архитектурата, интериора и изделията, създадени през втората половина на XX в. разкрива „микса“ на старото, познато, известно и на новото, сега възникващо в резултат на стиковането на дейността, усилията, интересите, новациите, ценностите и вкусовете на множеството участници в този процес (инвеститори, производители, търговци, институции за реклама – медии, творци, потребители). По-широко използваните тенденции, обединяващи вида на създаденото от автори от различни генерации, професионален „профил“ и ориентации (напр. интернационалният стил, органичният дизайн, хайтекът, постмодернизъмът, деконструктивизъмът и пр.) се открояват в конкретиката на материално-предметната среда, смесвайки се – органично, или не, с регионалните художествени традиции, школи, достижения., с чертите на образците на мнозина творци, белязали XX в. с достижения, превърнали се нерядко за следващите творчески генерации в образци за подражание, заимстване, интерпретиране и „цитиране“.

Последното, което ще отбележим, макар и без пряка връзка с написаното дотук, е характерът на индивидуалното творческо начало (психология), открояващо по принцип устойчиви инварианти, т. е. съществуването на няколко индивидуално-художествени типа, които разкриват отделните автори (архитекти, художници, дизайнери), независимо от принадлежността им към една или друга епоха, страна, стил и пр. При първия творчески тип (1.) срещащ се най-рядко, в творчеството на авторите с подобно дарование се проявяват белези, които ще се разгърнат и разкрият пълноценно и мащабно в съответната професионална област след десетилетия и столетия. Най-ярък представител на този тип е талантът на Леонардо да Винчи, чийто креативни, за времето му утопични проекти се осъществяват едва в XX в. поради развитието на науката, техниката, технологиите и пр. Към тази категория автори можем да отнесем творчеството на Владимир Татлин, на Антонио Сант Елия, на Иван Леонидов и др. в чиито неосъществени приживе проекти, рисунки, макети присъства – много преди да се осъществи реално, образът на архитектурата, дизайна и изкуството на бъдещето.

Вторият тип автори (2.) (като индивидуална психология и дарба) са тези, които в рамките на жизнения си път преминават през не един художествен стил, направление, образност, съумявайки да изразят (развивайки се през времето), променливата „синосуида“ на непрекъснато променящите се като съдържание и пластическа форма образци на творчеството си. Такива автори са Адолф Лоос, Пабло Пикасо, Петер Беренс и др., ярки изразители на отделни стилове, характерни за времето им.

Често срещан творческо-психологически тип е последният (3.) който отразява индивидуалността на онези автори, които, възприели още на младини определен художествен стил (ориентация, естетика и образност) му остават верни привърженици до края на дните си, без да проявяват интерес към създаденото и съществуващото извън него, друго по характера си творчество. Отбелязаните (1., 2., 3.) устойчиви закономерности, можем да ги наречем и архетипи на проявите на художественото и иновационното начало при отделните автори са интересен феномен и следва да се проучат отделно, в синхрон с достиженията в дисциплини като психология (вкл. психология на творчеството) на основата на анализа на събран и систематизиран значителен като обем емпиричен материал.

Как ще се развиват анализираниите тук области на творчество занапред? Ще спомагат ли за хуманизирането на обществото като цяло, или ще служат на силите на ентропията в него? Как ще се променя и еволюира обликът на създаваното в тази обширна материална сфера? Бъдещето ще отговори на тези, а и на много други въпроси, които могат да се задават, без да се очакват – поне засега, ясни, еднозначни отговори.

Основни приноси на дисертационния труд

1. За пръв път в българската научна литература се проследява развитието на европейската архитектура, интериорната среда и изделията на дизайна в рамките на периода между 1830 – 2000 г. в подобен широк, интернационален контекст.

2. Принос на труда е интердисциплинарното начало, характеризиращо обекта на изследването (архитектура, интериорна среда, изделия на дизайна).

3. Авторски характер на проучването му придава специфичната гледна точка на изкуствоведа (историк на изкуството) и използваният понятиен – категориален апарат: европейска архитектура (екстериор – интериор), стил: стилово-художествени особености (материал, композиция, форма, колорит, мотиви, орнаменти, образност – изразност и пр.), дизайн изделия и др.

4. Нова – за изследванията в областта на историята и теорията на архитектурата, интериорната среда и изделията на дизайна у нас е използваната структура (композиция),

организираща художествения материал в текст с подобна тематично-съдържателна цялост/единство.

5. По принцип, методологията на изследването е подходяща и приложима в други исторически и теоретични изследвания на две или повече близки, сродни, взаимодействащи в характеристиките и функциите си художествени сфери (области).

6. В труда е интерпретирана значима по обема си, малко засягана (или незасягана) в научната ни литература информация, свързана с отделни процеси, явления, автори: европейската еkleктика в Русия, ориентализмът в XIX в., артдеко в отделни страни, чешкият кубизъм, част от материала и проблематиката на последната – глава 5. и др.

7. Водещо начало в текста е историческото, но теорията имплицитно присъства във всичките му равнища, вкл. в приведените индивидуално-творчески възгледи, концепции, програми на редица съвременници: архитекти, дизайнери, художници, критици. Това дава исторически верен, документален „портрет” на естетическите движения в отделните културни етапи, на сътвореното от поколения автори, реализирали се в избраните времеви граници.

8. Така систематизирано и изложено, проучването изпълнява и функциите на учебно пособие, насочено към общообразователните нужди на обучаващи се във ВУЗ студенти и докторанти, бъдещи архитекти, дизайнери, художници, изкуствоведи.

9. Поради информационният си обем и фактология, дисертационният труд може да служи и като справочник за практикуващите в застъпените творчески области специалисти, за всички, проявяващи интерес към подобна проблематика.

ОСНОВНИ НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ
ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
(списъкът е непълен)

1. Лозанова, С. Декоративните тъкани и архитектурната среда, В: сп. Архитектура, № 4./1981, с. 33-36, (статията е издадена и на руски език в сборника: "Пластическите искусства и жилая среда", Изд. БАН, С. 1988, с. 181-192)
2. Лозанова, С. За националната специфика на декоративно-приложното изкуство (керамика, художествена тъкан), В: Втори международен конгрес по българистика Доклади Изобразително изкуство и архитектура, С. 1988, с. 324-331
3. Лозанова, С. Регионално (балканско) и национално своеобразие декоративно-прикладных искусств в Болгарии, В: Шести международен конгрес за проучвания на Югоизточна Европа, София, 30 VIII. 5 IX. 1989, Resumes des communications Littérature Ethnologie roit Arts Tables Rondes, p. 75
4. Лозанова, С. Образът на банките. Втора гледна точка. В: сп. Аспекти, №8/1995, с. 18-19, ISSN 1310-3660
5. Лозанова, С. Осмисляне на обширна и сложна проблематика. В: сп. Архитектура, №3/2000, с. 52, (рецензия за учебника на доц. д-р Р. Райчева: „История на интериора и мебелите” Изд. ЛТУ, С. 1999)
6. Лозанова, С. Архитектурата на синагогите в България и европеизацията на новата българска култура (краят на XIX и началото на XX век), В: сп. Архитектура, №2/2000, с. 34-38, ISBN 0324-1254 (в съавторство с арх. Р. Ангелова, арх. М. Йорданова, арх. М. Наги)
7. Лозанова, С. Рецензия за монографичното изследване на доц. д-р арх. Д. Желева-Мартинс: „Тектониката като теория на формата и формообразуването”, (Акад. изд. „Проф. М. Дринов”, София, 2000, с. 283), В: сп. Наука, Изд. СУБ, №6/2001, с. 81
8. Лозанова, С. Рецензия за монографията на доц. д-р арх. Д. Желева-Мартинс: „Градоустройствени паралели България и светът. Хроника”, (Акад. изд. „М. Дринов”, С. 2004, ISBN 954 43 09 38), В: сп. Наука, Изд. СУБ, №6/2005, с. 77-78
9. Lozanova, S. The Images of Furniture and Interior Spase in Ansient Art on Bulgarian Lands: A Topic of an Interdisciplinary Analysis, In: XI International Congress of Thracologie, 8 – 12 November 2010. Abstracts, Istanbul University Center for Southeast Studies, p. 65.

10.Лозанова, С. От история на искусстваа к история на дизайна, В: сб. Современные проблемы дизайна архитектурной среды, Вып. I, Изд. центр ЮУрГУ, Челябинск, 2010, с. 33-41

11.Лозанова, С. Традиционните български килими и Ориентът (XVIII-XIX век), В: България в световното културно наследство Материали от Третата национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България” – Шумен, 17-19. 05. 2012 г., Унив. изд. „Епископ Константин Преславски”, Шумен, 2014, с. 847-858, ISBN 978 954 577 869 8

12. Angelova, D., S. lozanova. Stylistic Trends in Chair Design at the Start of the 21 Century. Tradition and Modernity, - HASSACC 2nd HASSACC - 2014. Virtual Conference Human and Social Sciences at the Common Conference 17-21. November, 2014, pp. 213-218

13.Лозанова, С. Изкуството в дизайна Европейска архитектура, интериорна среда и изделия на дизайна след 1830 г. Изд. „Графика 19”, София, 2014, 311 с. ISBN 978-954-9764-35-2 (Учебно пособие)